

RUHSAL ZEKÂ KAVRAMININ PSİKOLOJİ VE İSLAM PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ*

M. Fatih DEMİRDAĞ**

Özet

Arka plan ve amaç: Araştırmalar maneviyat ile yaşam amacı, yaşam doyumu ve sağlık arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Son yirmi veya otuz yılda, manevi boyutun insan ruh sağlığındaki rolü çok fazla ilgi görmüş ve maneviyat, ruh sağlığının veya insan sağlığının başka bir parçası olarak kabul edilmiştir. Ruh sağlığı boyutlarında anahtar rol oynayan bileşenlerden biri de ruhsal zekâdır. Günümüzde psikologlar hem genel olarak çalışmalarında hem de özel olarak psikoterapi ortamlarında dini ve manevi ilgilere dikkat etmenin önemini düşünmektedir. Bu nedenle İslam ve psikolojideki manevi zekâ kavramının dikkatli bir şekilde incelenmesi gereklidir.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışma, manevi zekâ kavramını İslam ve psikoloji açısından açıklamaya çalışmış ve Kuran gibi İslam'ın güvenilir kaynağını ve sahih rivayet kitaplarını kullanmıştır. Ayrıca psikologların görüşlerini de incelemiştir.

Bulgular: Psikoloji ve İslam, manevi zekâ kavramını tam olarak sunarken tek bir yorum kullanmamıştır, ancak psikologların yorumlarında onu ifade etmek ve açıklamak için bazı işaret ve özellikler kullanılmıştır. İslami kavram ve öğretilerde bu konuda özel kelimeler kullanılmış ayrıca bazı durumlarda verilen çözümler benzerlik göstermiş bazı durumlarda da benzerlik göstermemiştir.

Sonuç: Şüphesiz İslam ve psikoloji perspektifinden manevi zekâ geliştirme stratejilerinde ortak ve benzer unsurlar vardır. Bazı alanlarda, bu çalışmanın İslami öğretilerin ışığında bu alanda daha sürdürülebilir büyüme ve refahın sağlanabileceğini gösterdiği manevi zekânın geliştirilmesinde farklı stratejiler gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Manevi zekâ, İslam, Psikoloji, Kavramsalılık.

A COMPARATIVE STUDY OF THE CONCEPT OF SPIRITUAL INTELLIGENCE IN TERMS OF PSYCHOLOGY AND ISLAM

Abstract

Introduction: Studies have shown that there is a relationship between the spirituality and life purpose, the life satisfaction and health. In the last two or three decades, spirituality pays much attention to the mental health and the spirituality has also been considered another part of mental health or human health. One of the factors that plays a key role in mental health is spiritual intelligence. Today, psychologists consider the importance of religious and spiritual concerns in their work, whether in general or more specific in the case of psychotherapy. Therefore, it is necessary to investigate carefully the concept of spiritual intelligence in Islam and psychology.

* Bu çalışma İngilizce künyesi “Mohammad Hadi Yadollahpour&Fazeli Kebria M., ‘A Comparative Study of the Concept of Spiritual Intelligence in Term of Psychology and Islam’, *IJJ*, 1 (1), 2014, ss. 48- 57.” olan ، نشریه اسلام و سلامت، دوره اول، / مهناز فاضلی کبریا و دیگران. صفحه: ۴۸-۵۷، بهار ۹۳، شماره (۱)، eserden çeviri şeklinde hazırlanmıştır.

** Dr. Hakkâri Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, mfatihdemirdag@hakkari.edu.tr.

Methods: The aim of this study was to explain the concept of spiritual intelligence in Islam and psychology, to use the Islamic authentic sources such as Quran and the authentic books of hadith and to study the perspectives of psychologists carefully.

Findings: Psychology and Islam do not use only one concept to describe the exact meaning of spiritual intelligence but they use some symptoms and characteristics to its interpretations. The certain words and methods are used in Islamic teachings and concepts that have the homogeneity and similarity in some cases and sometimes there is no the same perspective.

Conclusion: Certainly there are common and similar elements in the strategies of spiritual intelligence growth in psychological and Islamic approaches. In some areas, there are different strategies in the growth of spiritual intelligence the present study showed that in the light of Islamic teachings can be achieved to more sustainable growth, development and prosperity.

Keywords: *Spiritual intelligence, Islam, Psychology, Concept.*

GİRİŞ

Ruh sağlığı, zihin, ruh ve davranıştaki sağlık veya denge veya normallik ile duygu, algı, düşünme, yargılama, heyecan, konuşma belleği ve kişilerarası ilişkilerdeki normalligi ifade etmektedir. Bu normallığın gereğinin akıl hastalığının olmaması olduğu ve bunun sonucu olarak büyüme, refah, sevgi, uyum ve mükemmellik olduğu açıktır. Ruh sağlığının gelişmesinde ve mükemmelleşmesinde kilit rol oynayan bileşenlerden biri de ruhsal zekâdır. Çağımızda psikologlar, genel olarak çalışmalarında ve özel olarak da psikoterapi ortamlarında dini ve manevi faydalara önem göstermenin gerekliliğini düşünmektedir.

Gardner, Hilgard Wexler vb. gibi uzmanların zekâ tanımından çıkan şey, hepsinin zekâ'yı varoluşsal yazılımı kullanma yeteneği olarak tanımlamalarıdır. Deneyimler, tarih boyunca insanın görünür zekâsı ne kadar büyük olursa anormal hata ve problem çözme eğilimlerinin ve insanlık için ikilemler ve krizler yaratmanın o kadar fazla olduğunu göstermektedir. Psikologlar bu zararı önce duygusal zekâyı tanımlayarak telafi etmeye çalışmışlardır. Daha sonra ölüm ve yaşam gibi kavramları anlayan “manevi zekâ” ve “varoluşsal zekâ” adı verilen yeni zekâ türlerini ekleyerek anlamlarını tamamlamaya çalışmışlardır. Aktivitesi beş duyu ile ilgili olan görünür zekanın aksine içsel zekâ, çevreleyen dünyanın tezahürler olarak algılanmasıyla ilgilidir ve ilahi güzellik, uykuda olan ezoterik zekâyı ortaya çıkarmaktadır. Evrenin bilgeliği yasası, aktif ezoterik zekâ yoluyla anlaşılmakta ve bu zekâ birlik ilkesine tabi olup çeşitlilikten yoksundur. Araştırmalar, maneviyat ile yaşam amacı, yaşam doyumu ve sağlık arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir (Abdollahzade H. vd., 2009: 76).

Elmer ve meslektaşları, maneviyatın kişinin sağlığı üzerindeki etkileri üzerine araştırmaları gözden geçirmiş ve maneviyatın daha az hastalık ve daha uzun yaşam beklentisi ile ilişkili olduğunu fark etmiştir. Manevi yönelime sahip kişiler, bir yaralanma ile

karşılaştıklarında tedaviye daha iyi yanıt vermiş ve yaralanma ile daha iyi baş etmişlerdir (Emmons, 2000: 3-26). Kanıtlar ayrıca ruhsal egzersizlerin farkındalığı ve çoklu bilinç düzeylerine ilişkin kavrayışı artırdığını ve bireysel performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Materyalizmin her şeyi gölgede bıraktığı bu dizginsiz günümüz dünyasında, insan doğasının derinliklerine bir yol bulmak, modern insanın en önemli endişelerinden ve temel ihtiyaçlarından biridir. İnsan, yaratılışı amacının ne olduğunu ve kim olduğunu bilmeden, büyük yaratılış sistemindeki yüksek yerini yeniden kazanamaz. Bu cehalet, insanın dünyayı bir karmaşa ve boşluklar topluluğu olarak görmesine sebep olmaktadır.

Savaşın ve kanın döküldüğü bir dünyada yolsuzluk ve yıkım yükseliştir. Manevi destekten içsel değişim ve dönüşümden başka hiçbir şey günümüz insanını düzensizlikten kurtaramaz. İnsan, ilahi bir tabiatla yani bir tevhid duygusu ve Allah'ı ve O'nun tevhidini tanıma yeteneği ile doğar; Hakka yönelme eğilimi, iyi işler yapmaya hazır olma ve sapmalardan uzak kalır. İnsan doğası gereği doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü birbirinden ayırır. Ayrıca Allah'ın kendisine vermiş olduğu hür irade ile iyi ya da kötü yolu seçme kabiliyetine sahiptir (Nejati, 2006: 36). Allah, Şems Suresi'nin 7-10. ayetlerinde şöyle buyurmaktadır:

“Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığına, güneşi takip ettiğinde aya, onu açığa çıkarttığına gündüze, onu örttüğünde geceye, gökyüzüne ve onu bina edene, yere ve onu yapıp döşeyene, nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefsinin kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir”.

Dini metinlerimizde manevî zekâ ve bileşenleri ile ilgili pek çok materyal bulunduğunu, belki de bu materyallerin sadece isimlerinin (manevi zekâ dışındaki adlar) arasındaki farkın ihmale ve üzerinde doğru ve yeterli yansımının olmamasına neden olduğunu belirtmekte fayda vardır (Ghobari, 2007: 125-47). Dolayısıyla bu çalışmada, yaşam kalitesini iyileştirmedeki eşsiz başarılarından yararlanmak için manevi zekâ kavramı Kuran, rivayetler ve psikoloji açısından ele alınmaya çalışılmıştır.

1. MATERYALLER VE YÖNTEM

Bu çalışma, analitik-betimleyici araştırma yöntemiyle yapılmış ve Kur'an-ı Kerim ve Nehcü'l Belâga metinleri ve sahih Şii hadis kaynakları ile İslam düşünürleri ile çağdaş bilim adamları ve psikologların çeşitli kitap ve makalelerini incelemeye çalışmıştır. Çalışmada manevi zekâ kavramını İslam ve psikoloji açısından açıklamaya ve İslam ve psikologlar açısından manevi zekâ arasındaki ortak ve ayırıcı bileşenleri çok dikkatli bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada psikoloji ve İslam perspektifinden zekâ ve ruhsal zekâ kavramlarının ardından İslam ve psikolojide ruhsal zekanın bileşenlerine değinilmiş ve ortak İslami ve psikolojik kaynaklar kullanılarak iki yaklaşımın ortak yönleri ve farklılıkları ele alınmıştır.

2. BULGULAR

Zekâ, bireysel farklılıkların olduğu bir yapı veya niteliktir. Zekâ, bireylerin davranışlarından ve açık tepkilerinden çıkarılan bir grup süreç için genel bir etikettir. Örneğin problem çözme teknikleri gözlemlenebilir ve bu tekniklerin uygulanmasının sonuçları objektif olarak ölçülebilmektedir. Ancak bu teknikleri yaratması beklenen zekâ doğrudan gözlemlenebilir ve ölçülebilir değildir.

Zekâ kavramı biraz fizikteki “kuvvet” terimine benzemektedir. “Zekâ” ve “kuvvet”, bir kişinin belirli nesnel olay türleri hakkında tartışmasına ve genelleme yapmasına izin veren terimlerdir. Ancak “zekâ” kavramındaki muğlaklık, onun felsefi varsayımlardan, siyasi meselelerden, sosyal meselelerden ve hukuki kısıtlamalardan etkilenmesine ve bu unsurlar bağlamında çerçevelenmesine neden olmuştur (Marnat & Marnie, 2007: 265).

Manevi zekâ (SQ): Bilişsel, ahlaki, duygusal, kişilerarası vb. çeşitli alanlarda en üst düzeyde gelişimi içeren bir tür uyum ve problem çözme davranışını içermekte ve kişinin çevresindeki fenomenlerle uyum sağlamasına, iç ve dış bütünleşmesine yardımcı olmaktadır (Shamlou, 2005: 83.). Psikologlar zekânın doğası hakkında farklı teoriler dile getirmektedir. Bu anlamda bir grup zekânın genel bir faktör olduğuna ve her bireyde var olduğuna inanmaktadır. Ayrıca bir kişinin sorunları çözmek için farklı durumlarda gösterdiği davranış türünü de belirlemektedir. İkinci grup, zekânın bir dizi bağımsız faktör içerdiğine ve her bireyde farklı oranlarda bulunabileceğine inanmaktadır.

1904'te Spearman, zekânın doğası üzerine yaptığı araştırmanın ilk sonuçlarını yayınlamıştır. Tüm farklı entelektüel aktivite türlerinde, “G” veya genel faktör olarak adlandırılan ortak bir faktör veya yön olduğuna ve elbette bazı entelektüel faaliyetlerde

diğerlerinden daha etkili olduğuna inanmıştır. Aslında insanların zekâları arasındaki fark, onların “G” değeri ile doğrudan ilişkilidir. Spearman bu alt faktörleri Latince “S” harfi ile tanımlamaktadır. Bu nedenle bu psikoloğa göre insanlar yalnızca genel zekâ faktöründe farklılık göstermez; ancak belirli yeteneklerde de farklılık gösterirler.

1928’de Thurston, Spearman’ın teorisine dayanan bir istihbarat çalışması gerçekleştirmiştir. Thurston, Spearman’ın sonuçlarından oldukça farklı sonuçlar elde etmek için yeni istatistiksel yöntemler kullanmıştır. Faktör analizini veya veri analizini kullanarak birlikte zekâ faktörünü oluşturan bir dizi bağımsız faktör tanımlamıştır. Thurston, akıllı davranışın sadece bir genel faktörün değil bir dizi faktörün sonucu olduğuna inanmaktadır (Gardner, 1993: 228).

Gardner’ın (1993) zekânın belirli faktörlerine ilişkin daha yeni kavramsallaştırmasında zekâ diğer teorilerden daha geniş bir alana yayılmıştır. Ona göre dokuz zekâ türü şunlardır: dilsel, müziksel, mantıksal, matematiksel, uzamsal, fiziksel, motor zekâ, kişilerarası ve kişilerarası zekâyı içeren bireysel zekâlar, doğal zekâ ve varoluşsal sorular sorma kapasitesini içeren zekâyı kapsamaktadır (Abdollahzade H. vd., 2009: 76).

Gardner, çoklu zekâyı ölçmek için 15 ölçek içeren bir “şema” cihazı geliştirmiştir. Bu ölçek, geleneksel bir kalem-kâğıt testi değil çevre bağlamında entelektüel becerilerin doğal bir değerlendirmesine dayanmaktadır (Marnat & Marnie, 2007: 265). O, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki birçok okulda düzenli olarak çalışmıştır. Gardner’ın araştırması her beceri ve beynin en yüksek düzeyinde ruhsal zekaya sahip bir alanına özgü birbirinden nispeten bağımsız olarak gelişen farklı zekâ türlerine atıfta bulunmaktadır. O, ek olarak çoklu zekâ (MI) teorisinde “R”, bir dizi kapasite veya yeteneği zekâ olarak değerlendirmek istiyorsak 8 kriteri göz önünde bulundurmanız gerektiğini belirtmektedir:

1. Bir dizi spesifik aktiviteyi dahil edin.
2. Evrimsel bir geçmişi vardır ve rasyonel olarak evrimsel görünür.
3. Özel bir büyüme ve gelişme modeline sahip olun.
4. Bunu beyin hasarı ile belirleyebiliriz.
5. Bireyleri bu yeteneğin varlığı veya yokluğuna göre sınıflandırabiliriz.
6. Sembolik bir sistemle şifreleme yeteneğine sahiptir.

7. Deneysel psikoloji çalışmalarına dayalı destektir.
8. Psikometrik bulgulara dayalı destektir (Gardner, 1993: 228).

Emmons (2000) ruhsal zekânın kriterleri karşıladığına inanmakta ve teorisini kanıtlamak için evrimsel tarihi vurgulamaktadır. Çünkü Gardner ruhsal zekâyı reddederken bu kritere daha fazla dikkat etmiştir (Gardner, 2000: 27-34). Emmons'a göre ruhsal zekânın biyolojik temelleri evrimsel biyoloji, davranışsal genetik ve sinir sistemleri olmak üzere üç düzeyde incelenebilmektedir (Emmons, 2000: 3-26).

Maneviyatın evrimsel tarihi: Din ve maneviyatın evrimsel kabulü psikologlar, biyologlar ve ilahiyatçılar gibi çeşitli bilim adamları tarafından incelenmiştir. Kirkpatrick (1999: 921-52), insan evriminin tarihi boyunca dinin ve maneviyatın evrimsel işlevini yansıtan, atalardan kalma sorunların çoğunu çözen psikolojik mekanizmalar ve stratejiler geliştirebildiğine inanmaktadır. Bağlanma, birlik ve beraberlik, sosyal mübadele ve etnik özgecilik gibi dini inançların temelini oluşturan bu mekanizmalardan bazıları ele alınmakta ve bundan hareketle sorunların çözümünde din ve maneviyatın varlığı ve evrim ve insanın hayatta kalmasına yardımcı olmaktadır.

Maneviyatın kalıtsalı: Maneviyatın kalıtımı üzerine çalışmalar ve araştırmalarda bulunulmuştur. Örneğin Hamer, eşcinsel kardeşler üzerinde kendilerini üstün hissettiklerini bildirdikleri bir çalışmada genetik bir katkı gözlemlemiştir (2004: 94). Bunun yerine Emmons'un işaret ettiği gibi kalıtsal bir temeli var gibi görünen bazı kişilik özelliklerinin maneviyatla ilişkisi daha iyi açıklanabilmektedir (Emmons, 2000: 3-26). Şii İslam kültüründe Hz. Peygamber (s.a.v)'in ailesinin ve imamların maneviyat seviyesinin yüksek olması, manevi zekânın miras alınmasının bir nedeni olabilmektedir.

Manevi deneyimlerin nörolojisi: Bazı araştırmacılar, beyinde ruhsal deneyimlerle ilgili yerleri belirlemek için çalışmalar yürütmüştür. Bunlar arasında David Sean ve arkadaşları (2003), derin meditasyon öğretilenlerin alın korteksinde diğerlerinden daha fazla aktivite olduğunu (Ameram & Dryer 2007) veya sinir sisteminin farklı bölümlerinin dahil olabileceğini bulmuşlardır. Örneğin limbik sistem ruhsal deneyimler, özellikle de birlik ve birliğin mistik deneyimleri içindir (Emmons, 2000). Son araştırmalar, ruhsal zekânın bir bileşeni olan başkalarıyla empati kurma yeteneğinin biyolojik bir temeli olduğunu göstermiştir (Ameram & Dryer 2007).

Psikometrik kanıt: Son yıllarda manevi zekâyı veya genel olarak maneviyatı ölçmek için birçok çaba sarf edilmiştir. Woolman, manevi zekâdan ziyade manevi yönelimi ölçen

Maneviyat-Psikolojik Matris (PSI) anketini tasarlamıştır. Bu anket 80 seçeneğe sahiptir ve Likert ölçeğine göre ayarlanmıştır (Woolman, 2001: 126).

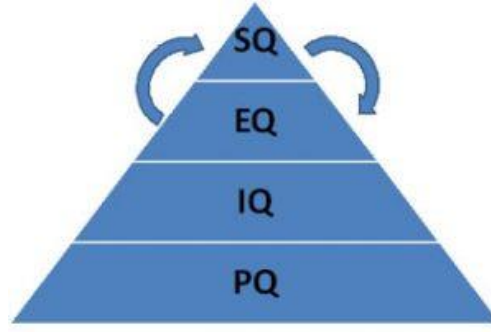
Nasel (2004), Likert ölçeğine dayalı 17 seçenekli Spiritüel Zekâ Ölçeği'ni (SIS) geliştirmiştir. Ameram ve Dryer, Entegre Ruhsal Zekâ Ölçeği'ni (ISIS) uzun formda 83 ile ve kısa formda 4 bileşenden 45 seçenek ile geliştirmiştir; bilinç, ilahi lütuf, semantik ve hakikat. Her ne kadar manevi zekanın ölçümü yapılabilsede öncelikle test ve anketlerin geçerliliği incelenmelidir (Ameram & Dryer 2007).

Özel bir dönüşüm tarihine sahip olmak: İnanç ve maneviyat gelişimini aşamalar halinde ele alan modeller, manevi gelişimin evrensel aşamaları ve manevi bilgiye ulaşma kapasitesi olduğuna inanmaktadır. Son yıllarda yetişkinlikte ruhsal gelişim, çalışma ve teori oluşturma için iyi bir alan olmuştur (Emmons, 2000: 3-26).

Sembolik bir sistem aracılığıyla şifreleme yeteneği: Emmons manevi zekanın sembolik sistemler aracılığıyla kodlanabileceğine inanmaktadır. Bu bağlamda dini geleneklerde ve gerçeklerin ve kavrayışların ifadesinde sıklıkla önemli bir rol oynayan sembolik sistemler sadece dil değildir, ancak dil bu alanda temel ve önemli bir role sahip olabilmektedir. Dini semboller insanları bir grup inanan içinde aşkınlık ve gerçekliğin nihai anlayışını elde etmek için güçlendirmeye yardımcı olmaktadır (Emmons, 2000: 3-26). Gardner ritüelleri, dini kodları ve mitsel sistemleri, insan zekasının temel yönlerini somutlaştıran sembolik kodlar olarak görmektedir (Gardner, 1993: 228). Tüm dinlerin, Kış halkının birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunduğu ve onlara dünyanın gerçeklerini ve anlayışlarını açıkladığı kod ve sembolleri vardır. Bu nedenle yukarıdakilere dayanarak ruhsal zekanın önerilen zekâ kriterlerinin çoğuna sahip olduğu görülmektedir. Wigglesworth, piramidal büyüme sıralarına göre fiziksel, bilişsel, duygusal ve ruhsal olmak üzere dört zekâ sunmuştur (Wigglesworth, 2004: 1-3).

- 1- Fiziksel zekâ (PQ)
- 2- Entelektüel zekâ (IQ)
- 3- Duygusal zekâ (EQ)
- 4- Manevi zekâ (SQ)

Şekil 1. Wigglesworth'a Göre Zekâ Türleri

Kaynak: Wigglesworth, a.g.e., ss. 1- 2.

Ancak İslam filozofları akıl ve iman kavramını açıklayarak manevi zekâyâ işaret etmiştir. İslam filozoflarına göre akıl, kelimenin tam anlamıyla bilinçli anlayış manasına gelmektedir. Teorik zekâ; İnsanın şeylerin gerçeklerinin farkına varma gücüdür. Teorik aklın, rasyonel algının farklı aşamaları ile aynı olan seviyeleri vardır; Heyülani akıl, bilmeleke akıl, etkin akıl, müstefad akıl.

Müstefad akıl, aklın kemalidir ve insanın kemali onunla gerçekleşir, bu aşamadaki akla müstefad akıl denir. Hayvan türlerinin ve insan türlerinin tamamlayıcı olduğu ve insan gücünün tüm varoluşun ilk kaynaklarına benzediği Müstefad akıl aşamasıdır. Öyle ki tahmin güçleri kuvvetli ve etkin akılla bağları kuvvetlidir. Sonuç olarak etkin akılda bulunan kavrayışlar en ufak bir ilgi gösterildiğinde zihinlerinde rol oynamaktadır. İbn Sina, insan güçlerinin en üst seviyesi olan bu güce “kutsal güç” ve bu durumda akla “kutsal akıl” demektedir (Nejati, 2006: 36).

Dinin epistemolojik boyutunda soru, insanın dinin içeriğine ilişkin bilgiyi nereden ve nasıl bulduğu ve hangi inancın dinin bir parçası olduğunu ve onun koleksiyonunda hangi kanun ve hükmün olduğunu anladığıdır. Gerçek şu ki akıl ve rivayet, vahiyden sonra ve onun gölgesi altında dinin epistemolojik kaynaklarını sağlamaktadır (Javadi, 2009: 79). Bu temelde akıl, tamamen ampirik veya soyut bir argümandan veya deneysel ve soyutun bir kombinasyonundan türetilen bilim veya bilimsel kesinlik anlamına gelmektedir. Çağdaş epistemolog Jean Piaget’in araştırma başarılarına göre nesnel düşünme, öncesi ve sonrasında nesnel düşünme aşamasından geçerek soyut düşünme aşamasına ulaşmaktadır. Bu aşamada akıl veya bilinç idrak algısına sahiptir ve akıl yürütme, çelişki keşfetme, mantıksal analogi gibi karmaşık zihinsel ve soyut faaliyetleri gerçekleştirebilmektedir (Ahadi & Banijamali, 2011: 57). Descartes’ın inandığı gibi içgüdüsel hayaller reddedilir ve insanın içsel veya dışsal bir deneyim karşısında zihninin hazinesinde hayal gücü yoktur, başka bir deyişle ilk hayallerimiz

duyularımızdır ve akıl bir şekilde bunlardan başka fikirler edinmektedir. Akıl, araçlar olmadan ve önceden bir fikir icat edemese de işi sınırlandırmak, genelleştirmek, analiz etmek ve algılanabilir formları birleştirmek ile sınırlı değil aynı zamanda soyutlama yeteneğine de sahiptir. Olumlamalara gelince, İslam filozofları bazı önermelere inanmanın ve kabul etmenin özneyi ve yüklemine tasavvur etmekten başka bir şey gerektirmediğine inanmaktadır. Bu önermeleri kabul etmek bir bakıma insanın içinden doğmuştur ve doğuştandır, harici ve edinilmiş değildir (Shirvani, 1999: 48). Allah'ın Kuran'da buyurduğu gibi:

“Sonra da o insana kötü ile iyiyi, doğruluk ile sapıklığı birbirinden ayıracak özellik ve ölçüyü öğretene veya insanlara hayrı ve şerri, itaat ve isyanı ilham ile öğreten Allah'a” (Kur'an Şems Suresi: 7-10).

Kötülük ve takva ilhamı unvanına ait olması, Cenab-ı Hakk'ın bu ilim ve tanımayı insan vücuduna yerleştirdiğini göstermektedir. İnsan, hakikati anladığı, diğer hayvanlardan üstün olduğu bir güce sahiptir. Bu güç ve gücün çeşitli yönlerinin her birinin özel bir adı vardır, bunlardan bazıları şunlardır:

Akıl: Çünkü insanı tiksinti ve çirkinlikten bilge kılar zira hikmet, zapt için devenin dizlerini bağlamaktır.

Kalp: Düşüncelere ve görüşlere hızlı tepki verdiği için değişir ve dönüşür.

Çekirdek (Öz): Herhangi bir şeyin ağına ve beynine çekirdek denir. Bu nedenle beyine ceviz, badem ve benzerleri denmesinin sebebi budur. Ceviz, badem vb. ağaçların yetiştirilmesindeki temel motivasyon çekirdekleridir ve ağacın diğer bileşenlerine dikkat edilmesi esas değil örtüktür. Akıl, insandaki en değerli şey olduğu için sanki diğer insan organları derideymiş gibi düşünülmektedir. Ve bu değerli nesneyi korumak için çekirdek denilmiştir. Bazıları akıl ile çekirdek (öz) arasındaki ilişkinin özellikle aleni ve özel olduğunu çünkü çekirdeğin tüm pisliklerden ve noksanlıklardan arınmış akıl olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla her öz akıldır ama her akıl öz değildir. Her akılı başında insanın yapamayacağı kesin olan bazı şeyleri bulmak ve göstermek, ilk el-Bab, yani saf ve sarsılmaz akıl sahipleri tarafından isnad edilmiştir (Javadi, 2005: 159). İmanın ilk etkisi ahlaki desteklemesidir, yani kendisi hayatın büyük bir varlığı olan ahlakın inançsız hiçbir uygun temeli yoktur. Hepsinin ve aynı zamanda tüm maneviyatın tüm ahlaki ve mutlak ilkelerinin temeli dini inanç yani Tanrı'ya inanç ve imandır. Haysiyet, şeref, dindarlık, iffet, güvenilirlik, doğruluk, dürüstlük,

fedakârlık, duygu Allah'ın yarattıklarıyla barış ve huzur, adaletin savunuculuğu, insan hakları ve nihayet insan erdemi denilen her şey, tüm bireyleri ve milletleri kutsallaştırmaktadır. Onlara sahip olduğunu iddia etmeyenlerin ise iman esasını dikkate alınır. Çünkü hepsi faydacılık ilkesine aykırıdır ve herhangi birine bağlılık bir tür maddi yoksunluğa katlanmayı gerektirmektedir. Tamamen sağlıklı insanların (kendilerine ulaşmak isteyenlerin) ihtiyaçları daha fazladır. Yani potansiyel yeteneklerinin farkına varmak ve çevrelerindeki dünyayı bilmek ve anlamak isterler. Bu nedenle dinin öğretilerini kullanarak ve Tanrı ile olan manevi ilişkiden yararlanarak insani niteliklerin en üst seviyelerine ulaşmak için mükemmellik derecelerinden geçerler. İmam Ali (A.s) saf akıl sahiplerini şöyle tanıtmaktadır:

Zikrin özü: “Daima Allah’ı zikretmek içindir. İlmi yüksek ve ideali boldur”. Fikir ayrılığı ve tartışmalarda iyilik ve güzellikle karşılaşır. Başkalarına danışırken veya başkaları ona danışırken onurlu ve asildir. Sorunlar karşısında ferah ve geniş bir sineye sahiptir. Onun gülüşü bir tebessüm kadardır. Ona kolayca yaklaşabilir ve kaynaşabilirsiniz. Kendisine zarar verene müsamaha gösterir ve intikam peşinde koşmaz. Başkalarına eziyeti nadirdir. Rabbinin nimetlerini zikretmek için sevinci yüzünde görülmektedir. Sırrını kimseye açıklamaz. Uzun bir sessizliği olup büyüklere ve yaşlılara ihtiram gösterir. Kendisine zarar verene tahammül eder ve büyütmez. Mevla kendi ayıbını açmasın diye başkalarının ayıbının peşine düşmez. Çünkü Allah birinin kusurunun peşine düşerse sonunda onu rezil eder. Sapsmalardan ve zorluklardan geçer ve başkalarının özrüne saygı duyar ve inatçı değildir. Hareketleri kibardır ve en değerli insan sermayesine, yani nezakete tam anlamıyla riayet eder. İlahi nimetlerle onaylanmıştır (Javadi, 2005: 159).

SONUÇ

Bu çalışmanın verileri, İslam psikologları ve filozoflarının görüşüne göre manevi zekanın, zekanın çoklu seviyeleri olan manevi soruların derinliğini ve içsel kavrayışları anlama yeteneği olduğunu göstermektedir. Ruhsal zekâ, varoluşun bir bağlamı olarak veya evrimin yaratıcı bir yaşam gücü olarak maneviyatın farkındalığı kavramıdır.

Ruhsal zekâ tam iç bilinç; Beden, madde, zihin ve maneviyat hakkında derin farkındalıktır. Manevi zekâ daha çok zihinsel ve bireysel bir yetenektir (Abdollahzade H. vd., 2009: 76). Manevi zekâ kavramı bilişsel, ahlaki, duygusal, kişilerarası vb. çeşitli alanlardaki en yüksek gelişim seviyelerini içeren bir tür uyum ve problem çözme davranışını içermektedir. Ve kişinin çevresindeki fenomenlerle uyum sağlamasına, iç ve dış

bütünleşmesine yardımcı olmaktadır. Bu zekâ, kişiye hayata ve tüm deneyimlere ve olaylara genel bir bakış sağlar ve serbest meslek deneyimlerini çerçevelemesine ve yeniden değiştirmesine, bilişini ve bilgisini derinleştirmesine olanak tanımaktadır (Ghobari, 2007: 125-47). Emmons, Gardner'ın zekâ tanımına dayanarak maneviyatı zekâ bağlamında tanıtmaya çalışmıştır. O, maneviyatın bir zekâ biçimi olarak kabul edilebileceğine inanmaktadır. Çünkü bireyin performansını ve uyumunu (örneğin, daha fazla sağlık) tahmin etmekte ve insanların sorunları çözmesini ve hedeflerine ulaşmasını sağlayan yetenekleri tanıtmaktadır. Gardner, fenomenolojik deneyimlerle (kutsallık veya aşkın haller deneyimi gibi) ilgili maneviyatın yönlerinin rasyonel, problem çözme ve bilgi işleme yönlerinden ayrılması gerektiğini savunarak Emmons'u eleştirmektedir (Amram, 2005). Gardner gibi bazı bilim adamlarının ruhsal zekanın motivasyon, arzu, ahlak ve kişiliği içerdiği konusunda hemfikir olmamalarının nedeni, onların epistemolojik zekâ görüşlerine atfedilebilmektedir (Nasel, 2004).

Vaughan maneviyatın bazı özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır:

1. Biliş, ahlak, duygu ve kişiler arası çeşitli alanlarda en yüksek gelişme düzeyi. 2. Tek başına büyüme alanlarından biridir. 3. Bu daha çok bir tutum ve davranıştır (aşka açılan bir kapı gibi). 4. Yüksek tecrübeleri içermektedir (Ghobari, 2007: 125-47).

Santos, ruhsal zekanın evrenin yaratıcısı ile bağlantı kurmakla ilgili olduğuna inanmaktadır. Bu zekayı, yaşamın ilkelerini (doğal ve ruhsal yasaları) bilme ve bu yasalara göre yaşamı inşa etme yeteneği olarak tanımlamıştır. Manevi zekâ için aşağıdaki ilkeleri belirtmektedir:

1. Manevi zekâyı tanımak ve kabul etmek: Manevi varlıklar olduğumuza ve fiziksel yaşamın (bu dünyadaki) geçici olduğuna inanmak manasına gelmektedir. 2. Üstün bir manevi varlığı (yani Allah'ı) tanımak ve buna inanmak. 3. Yaratan O ise ve biz yaratırsak bir rehber kitabı olmalıdır. 4. Hayatın gayesini (insanı çağrıştıran bir şeyin varlığını) belirleme ve bazı yeteneklerin genetik olarak kodlanmış olduğunu kabul etme ihtiyacıdır. 5. Kişinin Allah katındaki yerini bilmesidir (bireyin kişiliği, onun Allah anlayışını yansıtır). 6. Hayatın ilkelerini tanımak ve başarılı bir yaşam sürmek için kişinin yaşam tarzını ve kararlarını bu ilkelere göre şekillendirmesi gerektiğini kabul etmek (Santos, 2006).

Emmons, ruhsal zekanın bazı özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır:

A: Manevi zekâ, bize anlamsal ve değer sorunları gösteren ve ilgili sorunları bizim için çözen bir tür nihai zekâdır. Eylemlerimizi ve davranışlarımızı çok çeşitli anlamsal bağlamlara yerleştiren ve aynı zamanda hayatımızın bir aşamasının diğerine göre anlamını inceleyen zekâdır (Zohar, 2000: 149).

B: Manevi zekâ şu kriterler şeklinde görülebilir; dürüstlük, şefkat, bilincin tüm seviyelerine dikkat, karşılıklı empati, daha büyük bir bütünde önemli bir rol oynadığı duygusunun varlığı, manevi ve pratik bağışlama ve iyilikseverlik, doğayla ve tüm evrenle uyum ve denge arayışında yalnızlık içinde kendini yalnız hissetmeden rahat olmak.

C: Manevi zekâsı yüksek olan insanların mükemmellik kapasitesi ve farkındalık arzusu yüksektir. Günlük aktivitelerinin bir kısmını manevi işlere ayırma ve bağışlama, minnet, alçakgönüllülük, şefkat ve bilgelik gibi erdemleri gösterme kapasitesine sahiptir. Manevi zekânın dini konuların anlaşılmasını kolaylaştırdığı ve fikhî çıkarımları düzelttiği de söylenebilir. Ek olarak manevi zekâ, insanların ahlaki sorunları ve bunların değerlerini anlamalarına yardımcı olabilmektedir (Ghobari, 2007: 125-47).

Friedman ve McDonald, maneviyatın çeşitli anlamlarını inceledikten sonra maneviyatın önemli bileşenlerini şu şekilde açıklamaktadır; 1. Nihai anlama odaklanmak. 2. Çoklu bilinç düzeylerinin farkındalığı ve bunların gelişimi. 3. Yaşamın değerliliğine ve kutsallığına olan inanç. 4. Kendinizi daha büyük bir bütüne yükseltmek (Amram, 2005).

Nobel ve Vaughan gelişmiş ruhsal zekayı temsil eden sekiz bileşenin şunlar olduğuna inanmaktadır: “Dürüstlük, bütünlük, alçakgönüllülük, nezaket, cömertlik, hoşgörü, esneklik ve başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaya isteklilik” (Nasel, 2004). Bilgi, ruhsal zekayı geliştirmek için uygun görünmektedir. Bilmenin duygusal, akli ve yansıtıcı düşünme olmak üzere üç yolu vardır. Bu üç bilme yolu, bazı insanların gösterdiği ruhsal zekânın ayrılmaz bir parçası gibi görünmektedir (Vaughan, 2003). İslami açıdan düşünmek, evreni aşkın bir görüşe sahip olmak ve hayatı maddi şeylerin ötesinde görmek çokça vurgulanmakta ve buna erişmenin gerekçeleri de Müslümanların kutsal kitabında defalarca belirtilmektedir. Cenâb-ı Hak, Kitab-ı Mecid’in hiçbir yerinde, bir ayetinde bile kullarına kendisine körü körüne ibadet etmelerini, O’nun ilahî öğretilerinden birine inanmalarını veya körü körüne davranmalarını emretmemiştir. Kanun ve kullarına emrettiği hükümleri dahi kulların akılları bunların ölçütlerini ayırt edemese de o hükümlerin tesirlerini tahlil etmiştir. Kur’an-ı Kerim’in insanı tefekküre, tezekküre ve akla davet eden ayetleri ile Kur’an’ın insanları ilim tahsil etmeye, cehaleti ortadan kaldırmaya ve dünyamızın bir parçası olan sırları çözmeye davet ettiği açıkça anlaşılmaktadır; göksel şeylerden dünyasal şeylere, yani cansız nesnelere, bitkilere,

hayvanlara ve insanlara ve ulaşamayacağımız her şeye; melekler, şeytanlar, tabletler, kalemler ve daha niceleri hakkında bundan daha derin tasavvur edilemeyecek ifadeler vardır.

İslam, insanın söylenenleri bilerek Cenâb-ı Hakk'ı tanınması ve insanın beşerî ve sosyal hayatındaki saadetin bir şekilde ne olduğunu öğrenmesi ve böyle bir hayata kavuşması, ahlâkı nasıl kazandığı ve hangi yasalara hangi sosyal kurallara uyulmalı demektir (Tabatabaei, 1993: 20). Dolayısıyla bu başarı ve argümanlarla Cenab-ı Hak insanlar için kanun ve nizamlar koymuş ve onları tevhid üzerine oturtmuş hem insan inançlarını ıslah etmiş hem de davranışlarını insana dayandırarak borçlu olduklarının hakikatini anlamalarını sağlamıştır. Nereden geldi? Ve neden geldi? Nereye gidiyor? Eğer giderse geleceğine faydalı olması için bu geçici menzilgahta nasıl bir yol ve rehber edinmelidir?

Vygotsky'ye göre kelimeler, beynin farklı seviyelerinde tepki verme yeteneği ve mükemmel zihinsel işlevlerle doludur ve bu işlevlerin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Golan için hiçbir uyarıcı böyle bir imkana sahip olamaz. Sözcüklerin temel özelliğine “gerçeğin genelleştirilmiş yansıması” atıfta bulunarak “kelimelerin yalnızca düşüncenin büyümesinde ve gelişmesinde değil aynı zamanda genel olarak bilincin tarihsel gelişiminde de önemli bir rol oynadığı” sonucuna varmaktadır. Her kelime insan bilincinin mikrokozmosudur. Kelimelerin yansıma ve şeffaflaşma dereceleri okuyucu için esere karşı bir çekim yaratmaktadır. Sözcüklerin arkasında yatan motivasyon, deneyim ve duygu türü ne kadar fazlaysa bunlar okuyucunun zihinsel bağlamına o kadar benzer veya o tür bir motivasyon, deneyim ve duyguyu o kadar fazla motive edebilir. Duygusal olarak anlamak ve özümsemek daha kolay olacak ancak konu insandan insana etki etme ve hareket etme gücüne sahip değilse büyümeye yer kalmayacak ve aslında işin mesajı da yarım kalacaktır (Vygotsky, 2009 :5). Bu büyük psikoloji bilim adamının değerli görüşünü tamamlarken Allah'ın bilgisinden kaynaklanan ve Allah'ın inayetini, hikmetini ve gücünü ifade eden Kur'an, sözü ve anlamı hem semavi hem de Muhammed'in ebedî mucizesi ve ilâhî ilim ve irade mertebesinde bir kitap ortaya çıkmıştır.

“Hayır, (o kâfirler gibi, olmayın). Çünkü itaatkâr olan sadıkların kitapları (amelleri) İlliyyîn'dedir; yedinci kat gökte veya müzeyyen bir kitapta kayıtlıdır” (Kur'an Mutaffifin Suresi: 18-21).

Herkes yaptığı iyilikler kadar bu idrak ve aydınlanmadan da yararlanır ve doğruyu yanlıştan kararlılıkla ayırır ve asla beyhude demez (Kur'an Tarık Suresi: 3-14). Dinlerin ve semavi kitapların tamamlanma ve tekâmül mertebesine ulaşmış olanı Allah kelâmıdır ve onda

hiçbir değişiklik olmayacak ve o ebedî bir kelâmdır (Kur'an Enam Suresi: 115). Peygamber'in sırrının koruyucusu, emrinin sığınağı, ilminin hazinesi, hikmetinin kaynağı, kitabının ve yönteminin koruyucusu olan imamlar ve kudretiyle Hz. Peygamber, asırlar boyunca dinini muhafaza etmekte ve dininin sarsılmasını engellemektedir (Nahj, 1996: 672).

İslam'da manevi zekayı geliştirmek ve büyütmek için en önemlileri olan birkaç yöntem kullanılabilmektedir:

1. Öğretme ve öğrenmeye vurgu ve teşvik: Cehalet, insanın ilerleme ve gelişmesinin önemli faktörlerinden biridir ve cehalet yıkımın, dalaletin ve insan dengesinden sapmanın en önemli faktörlerinden biridir (Javadi, 2011: 14). Yüce Allah Kuran'da yeryüzünün en kötü yaratıkları, akıl nimetlerinden yararlanmayan ve hayatlarını cahillik içinde geçiren insanlar olarak ifade etmektedir (Kur'an Enfal Suresi: 22). Aklı güzelleştirmenin ve akli geliştirmenin en iyi yollarından biri şüphesiz ilim öğrenmek ve ilim öğrenmektir. Yine rivayette "Akıl ilimle beraberdir" ifadesiyle akla ilmin eşlik etmesi gerektiği ifade edildiği gibi başka bir rivayette de düşünmenin akli parlattığı (düşünce, aklın aydınlığıdır) belirtilmektedir (Amedi, 1987: 832).

2. Sorgulamaya teşvik edin: İslam'a göre soru sormanın kınanmamasının yanı sıra ayet ve hadislerde alimlerin bilinmeyeni sormaya teşvik edilmesi üzerinde çokça durulmuştur. Allah Kuran'da ve Nahl Suresi 42. ayette buyurduğu gibi; "Sorun bilmiyorsanız bilenlere". İlginçtir ki Allah Kuran'da "soruyorlar" da dahil olmak üzere çeşitli durumlarda insanların sorularına işaret etmiş ve daha sonra cevaplamıştır. Vahiy sözüne uygun olarak İmam Bakır'dan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir: "sormak bilginin anahtarıdır" (Majlesi, 1983: 251). Bütün bu âyet ve rivayetlerin ima ettiği şey şudur ki İslâm nazarında meçhulleri isteyip araştırmak ve çözmek, mukaddes ve makbul bir şeydir ve biliyoruz ki akıl ve düşünceyi geliştirmenin önemli yollarından biri ümmeti uyandırmak ve sorgulama duygusudur.

3. Sükûnete ve abartıdan kaçmaya davet: Pek çok rivayette sükûnet aklın, mübalağa da aptallık ve cehaletin işaretidir: "Sessizlik düşünce bahçesidir" (Amedi, 1987: 832). Mübalağa elbette insanı düşünme fırsatından mahrum eder ve öte yandan sükûnet insana düşünmek ve zekâsını geliştirmek için iyi bir fırsat verir. Dolayısıyla susma ve tefekkür, kişinin durumu ve meseleyi kapsamlı bir bakış açısıyla incelemesine, akıl ve hikmetle doğru karar vermesine, duyguların zirvesinde mantıksız bir tepki vermemesine neden olur. İmam Ali (a.s) Nehcü'l-Belağa ve Hikmet 71'de de şöyle buyurmaktadır: "Akıl mükemmelleştiğinde konuşma durur" (Amedi, 1987: 832).

4. Kendini tanıma çabaları: Kuran açısından insan kendi varlığının farkındadır, yani her insan kendini iyi tanır ve ne yaptığını bilir hem iyiliklerini hem de kötülüklerini bilir. İnsan kendisinin farkındadır (Kur'an Kıyamet Suresi: 14-5). Esasen insanın bu hareketi ve yolculuğu, kendi zat mertebelerinde hareket ve yolculuktan başka bir şey değildir. Başka bir deyişle, “ben’den” “ben’e” kaçış ve daha yüksek “ben’e” iner (Shojaei, 2005: 132). Daha açık bir ifadeyle hakikatten gizlenen “ben’in” açığa çıkması, aslı “ben’in” perdesidir.

5. En iyi fikirleri takip etmek ve tartışmalardan kaçınmak: Allah Kuran’da şöyle buyurmuştur:

“Sözünü dinleyip en güzeline uyan kullarımı müjdele; onlar Allah’ın doğru yola ilettikleri ve hikmet sahipleridir”. Bu nedenle akli ve hikmeti geliştirmenin yollarından biri de doğru dinlemek ve gözetlemek, mutluluk ve başarıya ulaşmak için en iyi yolu ve konuşmayı seçmektir. Manevi zekâyı geliştirmek için varoluşun gerçeklerine ihtilaftan uzak bir bakış açısıyla bakmamız gerekir, böylece köpüren bilgi kaynakları susuz çözümlü söndürebilir.

6. Şöhretten kaçınmın: Bazen bir kişinin mesleği, insanların gönlünde yer bulabilmesi için kendisini halk arasında göstermesini gerektirir ve özellikle daha önemli bir sosyal durumda bu durum daha yaygındır. İkiyüzlülük ve ün peşinde koşma belası, Allah’ın özüne şirk demektir ve onun bütün biçimleri, ilahi mabedin özünü mahkûm etmektedir. Çünkü şirk, amelin akıbetini değiştirir ve ilâhî bilginin kaynağına ulaşmaktan mahrumdur, çünkü inanç ve amellerini insanlar arasında statü kazanmak için yapmaya çalışan kimsenin ilâhî bir gayesi yoktur. Aksine insanların beğenisini ve halkın övgüsünü aramaktadır (Javadi, 2011: 14).

7. Aşırı yemekten kaçınmın: Dini öğretilerde aşırı yeme, birçok fiziksel acının kaynağı ve özellikle düşüncenin gelişmesinin önünde bir engel olarak tanıtılmıştır. Bir başka rivayette şöyle buyurmaktadır: Mide helâl olunca, kalp iyilik ve dostluktan kör olur. Bu nedenle aklın yetiştirilmesinde vücuda en faydalı ilaç açlık olarak kabul edilir (Amedi, 1987: 832).

8. Allah’ı anmak: Manevi zekâyı geliştirmenin yollarından biri de Allah’ı zikretmektir. Çünkü Allah Kuran’da zikri, gönüllerin güven ve huzurunun sebebi olarak kabul etmekte ve bu huzur ile insan akli aydınlanmaktadır (Amedi, 1987: 832). Pek çok rivayette, insan aklını geliştirmek için Allah’ı zikretmeye yer verilmiştir. “Zikir, aklın nuru, ruhların hayatı ve göğüslerin temizliğidir” (Amedi, 1987: 832). Kim Cenab-ı Hakk’ı zikrederse Allah onun kalbini diriltir, aklını ve hikmetini aydınlatır.

9. İnsan onurunun gözetilmesi ve korunması: Manevi zekâyı geliştirmenin yollarından biri, insanları kişiliklerinin büyüklüğünün farkına varmalarını sağlamaktır, böylece ufuklarını düşük maddî şeylerden aşkın kavramlara yükseltebilir ve yüksek insani ve ilahi değerlere dikkat edebilirler. İnsan onuru, Cenab-ı Hakk'ın tüm insanlara bir lütfudur ve her kabile, ırk, renk, cinsiyet, zaman ve yeryüzündeki tüm insanların üzerine konmuş bir taçtır, yani nefis bir insan kişiliği duygusu vardır. Tüm insanlarda bulunan değerli bir ruhtur. İnsana hak, doğruluk, saygı gibi şeylerin gözetilmesi gereken bir saygınlık ve konum verilmesine neden olmaktadır (Yadollahpour, 2013: 251).

Tedavi yaklaşımlarından biri de koruyucu yaklaşımdır ve eğitim en temel korunma yöntemi olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla toplumda din öğretilerine dayalı eğitimin yaygınlaşması ve ruhsal zekanın gelişmesiyle birlikte birçok ruhsal ve duygusal bozukluk ortadan kaldırılmış veya kontrol altına alınmış ve toplumdaki ruh sağlığı düzeyi yükselmiştir. Bu nedenle genel olarak dinin bu önemli toplumsal kurumuna ve özellikle bireylerin topluluklarına dini geleneklerin korunmasında, dini öğretilerin doğru yorumlanmasında, dini değerlerin derinleştirilmesinde, dini coşkunun yaratılmasında, dini motivasyonların ve din eğitiminin güçlendirilmesinde, dini kimlik, ritüel ve ritüellerin icrası ve dini davranışlar vb. belirleyici bir role sahiptir ve bu büyük hedeflerin gerçekleştirilmesinde de dini öğretiler alanında eğitim ve bilgi almış psikologların, amacın gerçekleştirilmesinde çok önemli bir rolü vardır.

Sonuç olarak İslam psikolojisi, açık ve gizli psikolojik fenomenlerin gerçeklerini ve fenomenlerini keşfetmek ve tanımlamak için saf vahiy öğretilerinin rehberliği ve aydınlanması ışığında keşif, dengeli rasyonel-deneysel çabalar alanıdır. Şüphesiz İslam ve psikoloji perspektifinden manevi zekâ geliştirme stratejilerinde ortak ve benzer bileşenler bulunmakta ve bu çalışmanın İslami öğretiler ışığında gösterdiği bazı alanlarda manevi zekânın geliştirilmesi ve yetiştirilmesinde farklı stratejiler gözlemlenmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

This study is a translation article from Persian to Turkish. Because such a comparative analysis of the concept of spiritual intelligence from the perspective of psychology and Islam is an important study. When we look at the study, research shows that there is a relationship between spirituality and the purpose of life, life satisfaction and health. Today, psychologists consider the importance of paying attention to religious and spiritual

interests, either in general in their work or in a more specific way, in psychotherapy environments. For this reason, it is necessary to carefully examine the concept of spiritual intelligence in Islam and psychology. It should be noted that mental health and mental health are health or balance or normality (normality) in mind, spirit, and behavior, as well as normality in emotion, perception, thinking, judgment, emotion, speaking memory, and interpersonal relationships. It is clear that the requirement of this normality is the absence of mental illness and its consequence and companion is growth, prosperity, love, compatibility and perfection. One of the components that play a key role in the development and perfection of mental health is spiritual intelligence. Today, psychologists consider the importance of paying attention to religious and spiritual interests in psychotherapy settings, either in their work in general or more specifically.

When we look at the findings of the research, we see the following. The science of psychology and Islam did not benefit from the same and similar interpretations while fully revealing the phenomenon of spiritual intelligence. However, in the interpretations of psychologists, some symbols and features were used to describe and explain it, and special words and concepts were used in Islamic concepts and teachings. The solutions presented regarding this issue were similar in some cases and differed in some cases. In our research, we tried to explain the concept of spiritual intelligence in terms of Islam and psychology.

To reach the social institution of religion in general and especially the communities of people in preserving religious traditions, correct interpretation of religious teachings, deepening religious values, creating religious excitement, strengthening the motives of religiosity and religious education, creating and stabilizing religious identity. , the implementation of rites and rituals and religious behaviors, etc., has a decisive role, and psychologists who have received training and information in the field of religious teachings play a significant role in realizing these great goals.

We used the Qur'an and authentic narration books as sources. In addition, the theories of psychologists are also included in the study. There are some similar elements in spiritual intelligence development strategies in terms of Islam and psychology. In some areas, different strategies are observed in the development of spiritual intelligence, where this study shows that more sustainable growth and prosperity can be achieved in this area in the light of Islamic teachings.

KAYNAKÇA

- Abdollahzade H. vd. (2009) Spiritual intelligence. 1st ed. Tehran: psychometric Publication.
- Ahadi H, Banijamali SH. (2011). A science-hearted view of Islamic scholarship and matching with the New Psychology. Allameh Tabatabai University. 6th ed.
- Amedi A. (1987). Ghorarol hekam and Dorarolkalem. Beirut: Al-Alami Lelmatbuat Institute.
- Amram J (Yosi). (2005). Intelligence Beyond IQ: The contribution of emotional and spiritual intelligences to effective business leadership. Institute of Transpersonal Psychology.
- Ameram Y, Dryer C. (2007). The Development and preliminary Validation of the Integrated Spiritual intelligence Scale (ISIS), Palo Alto, CA: Institute of Transpersonal Psychology Working Paper.
- Emmons RA. (2000). Is Spirituality an intelligence? Motivation, cognition and the psychology of ultimate concern, the international J for the psychology of Religion, 10(1), 3-26.
- Nejati MO. (2006). The Psychology of view of Muslim scholars, (translated by Saeed Beheshti). 1st ed. Tehran: Roshd.
- Gardner H. (1993). Frames of mind, The Theory of multiple intelligences, New York: Basic Book.
- Gardner H. (2000). A Case against spiritual intelligence, The international J for the psychology of Religion, 10(1), 27-34.
- Hamer DD. (2004). The God Gene. NewYork: Anchor Books.
- Ghobari Bonab B. (2007). Spiritual intelligence. Andishe-e-novin-e-a quarterly research J, 3(10): 125-47.
- Javadi Amoli A. (2005). The nature of the Qur'an, Qom prisoners: 3d ed.
- Javadi Amoli A. (2009). Islam and International Relations, Qom: Asra Publication 1st ed.
- Javadi Amoli A. (2011). Position of Ration in Geometry of Religious studies. Qom: Asra publication.
- Kirkpatrick LA. (1999). Toward an evolutionary psychology of Religion and personality, J of personality, 67, 921-52.
- Majlesi MB. (1983). Beharolanvar. Beirut: Dar Ehya Altarath Alarabi, v100.

- Marnat Gary Gras, Marnie, (2007). *Psychological Assessment*, (translated by Hasan Pasha Sharifi). Mohammad Reza Nykhhv, 2nd ed. Tehran: Rosd.
- Nahj-Al-Balaghah, (1996). translated by Mohammad Dashti, Qom: Amirmomenin Institute.
- Nasel DD. (2004). *Spiritual Orientation in Relation to Spiritual Intelligence: A consideration of traditional Christianity and New Age/individualistic spirituality*; [dissertation]. [South Australia]: Division of Education, Arts and social sciences school of psychology.
- Santos ES. (2006). *Spiritual intelligence; What is spiritual intelligence? How it benefits a person?* www. Skopun. Files.
- Shamlou S. (2005). *Clinical Psychology* 9th ed. Tehran: Roshd.
- Shirvani A. (1999). *The nature of man*, 1st ed. Qom: education.
- Shojaei M. (2005). *Proceedings-Theoretical Foundations of self-purification*, Tehran: Soroush.
- Tabatabaei MH. (1993). *Almizan*, Qom: Entesharat Eslami Institute, V3.
- Vaughan F. (2003). *What is spiritual intelligence?* J of humanistic psychology. 42(2).
- Vygvtsy. (2009). *Thought and language* (translated by Habibullah Qasemzadeh). 4th ed. Tehran: Arjamand.
- Wigglesworth C. (2004). *Spirithual intelligence and why it matters*.
- Woolman RR. (2001). *Thinking with your soul, Spiritual intelligence and why it matters*. NewYork: Harmony1, 1 st ed.
- Yadollahpour B. (2013). *Human dignity in Quran*, Qom: Adyan, v1.
- Zohar D, (2000). Marshall I. *SQ- Spiritual intelligence, the ultimate intelligence*. London: Bloombury.